УДК 159.922.8:316.648

**Оксана АЛЬОШИНА**
кандидат історичних наук, доцент,
Рівненський інститут університету «Україна»
http://orcid.org/0000-0002-0893-3791
e-mail: oksana.alioshyna@oa.edu.ua

# ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ТА ПРОЯВИ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

*У статті проведено теоретичний аналіз проблеми конфлікту і конфліктної поведінки серед підлітків. На основі аналізу наукової літератури визначено, що конфліктна поведінка розглядається як деструктивний спосіб подолання дезадаптації. Актуальність зазначеної проблеми зумовлена специфікою підліткового віку, оскільки цей період характеризується загостренням внутрішніх суперечностей та підвищеною конфліктністю у взаємодії з однолітками, педагогами та батьками. Підлітки часто виявляють нездатність до конструктивного розв'язання суперечок, віддаючи перевагу деструктивним формам поведінки. Здійснено аналіз основних причини виникнення конфліктної поведінки серед яких виділяють індивідуальні, психологічні та соціальні. Показано вплив психологічних чинників на стиль поведінки підлітків у конфліктній ситуації. Для підліткового віку властивий високий ступінь конфліктності, що найчастіше виявляється у взаємодії з однолітками та батьками. Конфліктна поведінка в підлітковому віці має специфічний характер, зумовлений актуальними викликами цього періоду.*

*Ключові слова: конфлікт; підлітки; конфліктна поведінка; чинники; взаємодія.*

**Oksana ALOSHYNA**
Rivne Institute of the University «Ukraine»

# PSYCHOLOGICAL FACTORS AND MANIFESTATIONS OF CONFLICT BEHAVIOR AMONG ADOLESCENTS

*The article provides a theoretical analysis of the problem of conflict and conflict behavior among adolescents. Based on the analysis of scientific literature, it is determined that conflict behavior is considered a destructive way of overcoming maladjustment. The relevance of this problem is due to the specifics of adolescence, since this period is characterized by exacerbation of internal contradictions and increased conflict in interaction with peers, teachers and parents. Teenagers often show an inability to constructively resolve disputes, preferring destructive forms of behavior. The main causes of conflict behavior have been analyzed, including individual, psychological, and social. Conflict behavior in adolescence is determined by a complex of factors, among which, in our opinion, psychological factors are the most important. These include the characteristics of family upbringing, sociometric status in the peer group, as well as individual typological properties (temperament, aggressiveness, emotional lability and anxiety). Identification of these determinants is the basis for developing effective strategies for correcting the interaction of a teenager with his social environment: parents, peers and teachers. The influence of psychological factors on the style of behavior of adolescents in a conflict situation is shown. Adolescence is characterized by a high degree of conflict, which is most often manifested in interaction with peers and parents. Quite often, adolescents initiate disputes, using conflict as a mechanism of emotional release to level internal tension and*

*negative mood. Conflict behavior in adolescence has a specific character, determined by the actual challenges of this period. Intensive psychological development combined with radical changes in internal states and external living conditions gives rise to deep contradictions.*

*Keywords: conflict; adolescents; conflict behavior; factors; interaction.*

https://doi.org/10.31891/PT-2026-4-3
Стаття надійшла до редакції / Received 16.09.2026
Прийнята до друку / Accepted 22.10.2026
Опубліковано / Published 26.11.2026

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY 4.0

© Оксана АЛЬОШИНА

**Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями**

Практика показує, що підліткам складно вирішувати виникаючі конфлікти, і у їх конфліктах переважають деструктивні тенденції. Для знижки гостроти подібних явищ та більш продуктивного вирішення міжособистісних конфліктів, необхідне розуміння сутності, змісту конфліктів, їх структури, чинників, що їх викликають, а також знання вікової специфіки конфліктності, що дозволить здійснювати вибір адекватних способів та засобів роботи з ними. Це свідчить про актуальність обраної теми дослідження та необхідність наукового пошуку у цьому напрямі.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій**

Огляд наукового доробку, присвяченого деструктивним проявам у поведінці підлітків, свідчить про багатоаспектність дослідницьких підходів до цієї проблематики. Важливе місце серед них посідає аналіз особистісних чинників, що зумовлюють конфліктність, та пошук внутрішніх психологічних передумов виникнення конфліктної поведінки, проаналізовано у наукових розвідках О. Котлової [5], Н. Литвинчук та Л. Смолінчук [7]. Проблема конфліктної взаємодії підлітків із соціальним середовищем (ровесниками, батьками, педагогами) аналізується в низці робіт. Зокрема, А. Апішева досліджувала специфіку стосунків із батьками, акцентуючи увагу на психологічних бар'єрах, що супроводжують процес самоствердження особистості в підлітковому та юнацькому віці [1]. Дослідниці Н. Токарева [10], С. Фала [12] дослідили впливу індивідуальних особливостей на конфліктну поведінку підлітків. Концептуальні засади психологічного змісту, процесуальних

характеристик та детермінантів конфліктності підлітків знайшли відображення у статтях О. Камінської [3], Н. Литвинчук [6].

Дослідниця У. Михайлишин зазначає, що неадекватна самооцінка й завищені очікування підлітків у поєднанні з критичністю до оточуючих ускладнюють їхню соціалізацію. Як наслідок, у стосунках із дорослими виникає напруженість, що виявляється через грубість, самовпевнену поведінку та стійкий негативізм [8, с. 80].

**Формулювання цілей статті**

Метою статті полягає в теоретичному аналізі психологічних аспектів та причин прояву конфліктної поведінки у підлітковому віці.

Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових методів. Зокрема, застосовано методи аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення. Це дало змогу систематизувати психолого-педагогічну літературу, а також узагальнити теоретичні й практичні доробки вітчизняних вчених стосовно природи та характеристики конфліктної поведінки підлітків.

**Виклад основного матеріалу**

Зростання напруженості у сучасному суспільстві обумовлює збільшення різноманітних конфліктів та необхідність їх всебічного вивчення з метою нівелювання негативних наслідків та якнайповнішого використання закладених у них позитивних можливостей для розвитку особистості.

Знання чинників, які обумовлюють виникнення міжособистісних конфліктів, дозволяє розробити комплекс методів, спрямованих на їх профілактику та формування навичок успішного вирішення. Така робота дозволяє не лише допомогти особистості одержати знання про ефективні способи розв'язання конфліктів, але і надає їй інформацію про основні психологічні особливості, які зумовлюють виникнення міжособистісних конфліктів, про можливості саморегуляції у складних життєвих ситуаціях, здійснює цілеспрямований вплив на особистість з метою гармонізації її психічного та соціального життя.

Слово «конфлікт» походить від латинського «conflictus» – зіткнення. Практично незмінним воно є в інших мовах. Це поняття в науковому обігу ствердилося у другій половині XX століття [2, с. 10].

В результаті існує думка, що «конфлікт» – це найгостріший спосіб вирішення розбіжностей, що проявляються у процесі соціальної взаємодії, він включає протиставлення між конфліктуючими суб'єктами, що переважно супроводжується негативними емоціями.

Конфліктність передбачає певний рівень психічної напруженості. Він може бути різним для різних людей, що пов'язано з рівнем психологічної стійкості людини. У психічно нестійких підлітків відсутні ефективні способи подолання перешкод, тому іноді спостерігається явище самоіндукції негативного емоційного напруження: дезорганізована поведінка посилює стресовий стан, який ще більше дезорганізує поведінку, що веде до виникнення «хвилі дезорганізації» [9, с. 254].

Особливо гостро проблема конфліктів виникає у підлітковому віці. У період дорослішання з'являються різні проблеми, і вони не завжди готові виробити механізми подолання труднощів відповідно до нової соціальної ситуації розвитку. Підліткова криза об'єднує в собі різні види поведінки і переживань, які пов'язані з труднощами особистісного зростання. Найчастіше вони характеризують кризу ідентичності, яку розглядають як реакцію на втрату статусу дитини, на глибоку невідповідність між біологічними і соціальними можливостями, на невпевненість у своїй компетентності щодо багатьох питань життя.

За твердженням дослідниці С. Фали до основних передумов виникнення конфліктів відносять:

1) конфлікт можливий лише за наявності двох і більше сторін, причому в процесі розвитку конфлікту виникають тенденції до поляризації сторін для суб'єктів, що протистоять один одному;

2) необхідною умовою конфлікту є наявність «дефіциту», тобто обмеженої кількості матеріальних чи духовних благ, коли всі бажаючі не можуть задовольнити свої потреби в них;

3) конфлікт виникає лише тоді, коли сторони намагаються досягти мети за рахунок одна одної.

4) важливим аспектом конфліктних відносин є влада, бо лише маючи її можна контролювати і спрямовувати поведінку іншої сторони. «Незалежно від того, якого виду конфлікт він може виражатися в різних конфліктних формах поведінки. Конфліктні форми поведінки – це такий стиль поведінки людини (фізична, вербальна, непряма агресія, роздратування, негативізм, образа, підозрілість тощо), який детермінує виникнення конфліктів» [12, с. 231].

Певні риси характеру підлітків можуть загострюватись, зокрема під впливом несприятливих соціально-психологічних умов. У результаті чого часто виникають труднощі у розвитку особистості, підвищена конфліктність. Надмірна вираженість певних акцентуації характеру може заважати підліткам раціонально вирішувати конфлікти, знаходити конструктивні шляхи вирішення проблеми [8, с. 88].

На думку Л. Котлової, конфліктність підлітків є складним явищем, яке формується під впливом комплексу психологічних, соціально-психологічних та соціальних факторів. До психологічних чинників належать такі риси, як темперамент, рівень агресивності, емоційний стан (тривожність), що безпосередньо впливають на схильність до конфліктної поведінки. Соціально- психологічні фактори включають систему цінностей, соціальні установки, відношення до оточення, рівень комунікативної компетентності та загальну поведінкову спрямованість. Водночас соціальні умови, в яких зростає підліток, зокрема рівень культури, можливості для самореалізації та соціальне оточення, також відіграють важливу роль у розвитку його конфліктності [5, с. 97].

Погоджуємося із думкою У. Михайлишин, яка зазначає, що характерний для підліткового віку підвищений рівень конфліктності «суттєво зумовлюється неадекватним розвитком структурних компонентів самосвідомості, зокрема її когнітивного та емоційного складників, що негативно позначається на поведінці підлітків та здатності до її саморегуляції». За відсутності належної психологічної підтримки та за наявності несприятливих соціальних чинників, конфліктність може трансформуватися у стійку рису особистості. Таке утворення перебуває в тісному кореляційному зв'язку із самосвідомістю індивіда та безпосередньо впливає на формування його самооцінки. У деяких підлітків спостерігається вияв неадекватної самооцінки й завищеного рівня вимог, критичне ставлення до слів та вчинків інших. Це ускладнює їхні взаємини з дорослими, що провокує прояви негативізму, грубу та самовпевнену поведінку, конфлікти [8, с. 87].

## Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Конфліктна поведінка в підлітковому віці зумовлена об'єктивними суперечностями, що є невід'ємною частиною процесу соціалізації. Прояви конфліктності у підлітків вирізняються унікальними рисами, що пояснюється складністю цього перехідного етапу. Дисонанс між прискореним психологічним дозріванням та трансформацією соціального середовища часто призводить до виникнення критичних ситуацій. Такі обставини перешкоджають збалансованому розвитку індивіда, формуючи стійкі передумови для конфліктної взаємодії. Соціальна взаємодія в підлітковому віці нерідко характеризується спонтанністю реакцій, деструктивністю поведінкових стратегій, а також певною незрілістю суджень та браком комунікативної компетентності. Саме ці чинники є ключовими детермінантами

підвищеного рівня конфліктності, що притаманний поведінці підлітків у цей період.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці практичних рекомендацій для подолання конфліктної поведінки підлітків та підвищення рівня ефективності спілкування.

**Література**

1. Апішева А.Ш. Проблема конфліктних стосунків сучасних підлітків та юнаків з батьками. *Вісник НТУУ«КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка* : *збірник наукових праць*. 2012. 2(35). С. 117-125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_fpp_2012_2_17

2. Долинська Л.В. Психологія конфлікту. К. : Каравела, 2010. 424 с.

3. Камінська О. Особистісні детермінанти конфліктності в підлітковому віці. *Збірник наукових праць РДГУ : Психологія : реальність і перспективи.* 2020. Випуск 14. С. 84-89. URL: https://prap.rv.ua/index.php/prap_rv/article/download/154/154

4. Коваленко Д. В. Конфліктологія [Електронний ресурс] : навч. посібник / Д. В. Коваленко, І. М. Шалімова, О. М. Керницький, В. А. Бурбига. URL: https://pidru4niki.com/85341/psihologiya/konfliktologiya

5. Котлова О. Особливості прояву конфліктних форм поведінки підлітків з вираженими акцентуаціями рис характеру. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету.* 2012. Т.1. Вип. 105. С. 162-166. URL: https://eprints.zu.edu.ua/5479/1/6.pdf

6. Литвинчук Н.Б. Конфліктна поведінка в підлітковому віці. *Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в умовах воєнного стану: матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції* (20 травня 2022 р.). 2022. С. 93-97. URL: http://umo.edu.ua/images/content/institutes/imp/vydannya/konferenc/2022/Materials-XI-International-conf_20_05_2022.pdf

7. Литвинчук Н., Смолінчук Л., Дараган А. Вплив психологічних чинників на конфліктну поведінку у підлітків. *Вісник національного авіаційного університету*. 2022. №1(20). С. 87-100. URL: https://www.researchgate.net/publication/370135529_VPLIV_PSIHOLOGICNIH_CINNIKIV_NA_KONFLIKTNU_POVEDINKU_U_PIDLITKIV

8. Михайлишин У. Б. Вплив самооцінки на конфліктну поведінку підлітків. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Психологія.* 2021. Вип. 3. С. 86-92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuups_2021_3_19.

9. Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : Педагогіка і психологія. *Збірник статей*. 2013. Вип. 38. Ч. 1. 288 с.

10. Токарева Н. Психологічний контент конфліктної поведінки підлітків. *Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. 2019. Вип. 45. С. 381-404. URL:http://ten.ztu.edu.ua/index.php/2227-6246/article/download/171994/171695/379857

11. Фала С.М. Особливості прояву конфліктних форм поведінки підлітків. *Психологічні засади розвитку, психодіагностики та корекції особистості в системі безперервної освіти* : Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю (9-10 грудня 2022 р.). URL: *https://docs.academia.vn.ua/handle/123456789/1135*

## References

1. Apisheva, A. Sh. (2012). Problema konfliktnykh stosunkiv suchasnykh pidlitkiv ta yunakiv z batkamy [The problem of conflict relations of modern adolescents and young people with their parents]. Visnyk NTUU«KPI». Filosofiia. Psykholohiia. Pedahohika: zbirnyk naukovykh prats. 2(35), 117-125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_fpp_2012_2_17 [In Ukrainian]

2. Dolynska L.V. (2010). Psykholohiia konfliktu [Psychology of conflict]. K. : Karavela, 2010. 424 s [In Ukrainian]

3. Kaminska O. (2020). Osobystisni determinanty konfliktnosti v pidlitkovomu vitsi [Personal determinants of conflict in adolescence]. *Zbirnyk naukovykh prats RDHU: Psykholohiia: realnist i perspektyvy*. Vypusk 14. S. 84-89.URL: https://prap.rv.ua/index.php/prap_rv/article/download/154/154 [In Ukrainian]

4. Kovalenko D. V. Konfliktolohiia [Conflictology]: [Elektronnyi resurs]: navch. posibnyk / D. V. Kovalenko, I. M. Shalimova, O. M. Kernytskyi, V. A. Burbyha. URL: https://pidru4niki.com/85341/psihologiya/konfliktologiya [In Ukrainian]

5. Kotlova O. (2012). Osoblyvosti proiavu konfliktnykh form povedinky pidlitkiv z vyrazhenymy aktsentuatsiiamy rys kharakteru [Peculiarities of manifestation of conflict forms of behavior of adolescents with pronounced accentuations of character traits]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu*. T.1. Vyp. 105. S.162-166.https://eprints.zu.edu.ua/5479/1/6.pdf [In Ukrainian]

6. Lytvynchuk N.B. (2022). Konfliktna povedinka v pidlitkovomu vitsi [Conflict behavior in adolescence]. *Psykholoho-pedahohichnyi suprovid profesiinoi pidhotovky ta pidvyshchennia kvalifikatsii fakhivtsiv v umovakh voiennoho stanu: materialy KhI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (20 travnia 2022 r.).* S. 93-97.URL: http://umo.edu.ua/images/content/institutes/imp/vydannya/konferenc/2022/Materials-XI-International-conf_20_05_2022.pdf [In Ukrainian]

7. Lytvynchuk N., Smolinchuk L., Darahan A. (2022). Vplyv psykholohichnykh chynnykiv na konfliktnu povedinku u pidlitkiv [The influence of psychological factors on conflict behavior in adolescents]. *Visnyk natsionalnoho aviatsiinoho universytetu*. №1(20). S. 87-100. URL: https://www.researchgate.net/publication/370135529_VPLIV_PSIHOLOGICNIH_CINNIKIV_NA_KONFLIKTNU_POVEDINKU_U_PIDLITKIV [In Ukrainian]

8. Mykhailyshyn U. B. (2021). Vplyv samootsinky na konfliktnu povedinku pidlitkiv [The influence of self-esteem on the conflict behavior of adolescents]. *Naukovyi visnyk*

*Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriia Psykholohiia*. Vyp. 3. S. 86–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuups_2021_3_19. [In Ukrainian]

9. Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity [Problems of modern pedagogical education]. (2013). Seriia: Pedahohika i psykholohiia. Zbirnyk statei, Vyp.38. Ch.1. 288 s. [In Ukrainian]

10. Tokareva N. (2019). Psykholohichnyi kontent konfliktnoi povedinky pidlitkiv [Psychological context of conflict behavior of adolescents]. *Problemy suchasnoi psykholohii. Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiienka, Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy*. Vyp. 45. S. 381-404. URL:http://ten.ztu.edu.ua/index.php/2227-6246/article/download/171994/171695/379857 [In Ukrainian]

11. Fala S. M. (2022). Osoblyvosti proiavu konfliktnykh form povedinky pidlitkiv [Peculiarities of manifestation of conflict forms of behavior of adolescents]. *Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia z mizhnarodnoiu uchastiu «Psykholohichni zasady rozvytku, psykhodiahnostyky ta korektsii osobystosti v systemi bezperervnoi osvity» 9-10 hrudnia 2022 r.* URL: https://docs.academia.vn.ua/handle/123456789/1135 [In Ukrainian]